

Krzysztof Żelazny¹

Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Czeskiej

Słowa kluczowe: Republika Czeska, mniejszości narodowe, mniejszości etniczne, konstytucja, ustawa o mniejszościach, Karta Podstawowych Praw i Wolności, ustawa antydyskryminacyjna, umowy międzynarodowe

Keywords: Czech Republic, national minorities, ethnic minorities, constitution, minorities act, The Charter of Fundamental Rights and Freedoms, the anti-discrimination act, international agreements

Streszczenie

Właściwe uregulowanie statusu prawnego mniejszości narodowych i etnicznych w krajach byłego bloku komunistycznego pozostaje nadal poważnym problemem. Na tle innych państw pozytywnie wyróżnia się Republika Czeska, w której ochrona mniejszości narodowych i etnicznych jest obecnie gwarantowana poprzez przepisy zawarte w: konstytucji z 16 grudnia 1992 r., Karcie Podstawowych Praw i Wolności, ustawie dotyczącej praw mniejszości narodowych z 2001 r., ustawie antydyskryminacyjnej z 2009 r. oraz ratyfikowanych umowach międzynarodowych.

Celem opracowania jest przedstawienie sytuacji prawnej mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Czeskiej, poprzez określenie założeń polityki państwa wobec mniejszości, omówienie przyznanych im praw oraz instrumentów prawnych służących ich ochronie. Całość poprzedza obszerny rys historyczny ukazujący położenie mniejszości narodowych w ramach Republiki Czechosłowackiej w latach 1918–1992, której Republika Czeska jest prawną i aksjologiczną kontynuacją.

¹ Autor jest doktorantem w Katedrze Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. E-mail: kztz@o2.pl.

Summary

Legal status of National and Ethnic Minorities in the Czech Republic

The proper regulation of the legal status of national and ethnic minorities in the former Communist Block countries still remains a serious problem. In comparison to other countries of this block, the Czech Republic stands out. Its constitutional protection of national and ethnic minorities is currently guaranteed by the regulation included in: the constitution from December 16 1992, the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, the act regarding the rights of national minorities of 2001, the anti-discrimination act of 2009 and the ratified international agreements.

The purpose of this elaboration is to present the legal situation of the national and ethnic minorities in Czech Republic by specifying the assumptions of country's politics towards the minorities, discuss their granted rights and legal instruments essential for its protection. This precedes the extensive historical sketch showing the position of the national minorities within the Czech Republic between 1918 and 1992, which Czech Republic is a legal and axiological continuator.

✱

I.

Przez wiele lat po II wojnie światowej problem mniejszości narodowych w krajach bloku komunistycznego uznawany był oficjalnie za marginalny. Ogólna tendencja ukierunkowana została w tym czasie na dążeniu władz do utworzenia społeczeństwa ponadnarodowego, które skupiałoby się wokół idei socjalizmu – swoisty kosmopolityzm. Pierwszym etapem było niewątpliwie przesunięcie granic do współczesnych, nie mających po wojnie żadnych historycznych odniesień oraz związanych z tym masowych przesiedleń ludności. Pomimo doprowadzenia w większości krajów bloku wschodniego do utworzenia państw niemal jednolitych narodowościowo, problem mniejszości pozostał, choć niewątpliwie w znacznie mniejszym natężeniu tego zjawiska niż przed 1945 r.

W obecnych czasach, po latach bagatelizowania praw mniejszości narodowych i etnicznych, dzięki przebytej w 1989 r. transformacji ustrojowych

państw bloku wschodniego możemy ponownie pochylić się w pełni powagi nad zaistniałymi problemami. Niniejsza praca poświęcona jest sytuacji prawnej mniejszości narodowych w Republice Czeskiej. Kraj powstały w 1993 r. po „rozstaniu” ze Słowacją, z którą Czechy tworzyły niemal nieprzerwanie od 1918 r. wspólną państwowość wyzbył się większości problemów związanych z mniejszościami. Liczna społeczność węgierska, a ponadto cygańska (zaznaczmy tutaj, że współcześnie używana w Polsce, politycznie poprawna nazwa Rom jest tylko określeniem ludności narodowości cygańskiej wywodząca się z obszaru Księstwa Wołoskiego²) pozostały bowiem w granicach ich dotychczasowego partnera³. Niemniej fakt ten nie spowodował, iż temat stracił na znaczeniu i zasadności jego podjęcia.

Współczesna Republika Czeska uznawana jest za w pełni demokratyczne i praworządne państwo, którego szlachetne tradycje ustrojowe wywodzą się jeszcze z okresu międzywojennego. Mimo wszystko przez lata, przede wszystkim Polacy (w dobie Czechosłowacji także Węgrzy) niejednokrotnie czynili względem swojej sąsiadki liczne zastrzeżenia związane z rzetelnością przestrzegania praw mniejszości narodowych. Czy zatem rzeczywiście prawa Polaków, Niemców, czy jakichkolwiek innych narodowości zamieszkających obszar republiki są w pełni respektowane? Wydaje się, że mimo pewnych zasadniczych nieprawidłowości sytuacja mniejszości narodowych i etnicznych w kraju naszej południowej sąsiadki jest znacząco lepsza od zastanej obecnie choćby w innym państwie Unii Europejskiej jakim jest Republika Litewska.

Problematyka poruszona w niniejszej pracy jest w Polsce *de facto* nie znana. W artykule mam na celu przedstawienie ogólnej sytuacji prawnej mniejszości narodowych, głównie w oparciu o wewnętrzne unormowania konstytucyjne Republiki Czeskiej w kontekście rozwiązań systemowych. Są one często wyjątkowe i stanowią bogate uzupełnienie norm narzuconych jej traktatami międzynarodowymi. Przy paru swoich mankamentach, mogą

² L. Mróz, *Cyganie – Romowie*, [w:] *Pod wspólnym niebem – Narody dawnej Rzeczypospolitej*, red. M. Kopczyński i W. Tygielski, Warszawa 2010, s. 168.

³ Wedle www.slovak.statistics.sk (2.03.2015) w 2011 r. Republikę Słowacką zamieszkiwało 5 397 036 obywateli z czego aż 8,5% (blisko pół miliona) stanowili Węgrzy. Natomiast ponad 2% społeczeństwa przyznało się do narodowości cygańskiej. 3084 respondentów przyznało się do polskiego pochodzenia (ok. 0,1% mieszkańców Słowacji).

w większości stanowiąc tutaj wzór dla odpowiednich rozwiązań prawnych, które powinny być zastosowane przez prawodawstwa innych państw.

II.

Jesienią w 1918 r. po blisko trzech setkach lat niewoli Czesi, podobnie jak Polacy odzyskali nareszcie niepodległość. Wedle poczynionych jeszcze podczas trwania I wojny światowej ustaleń dwustronnych (przedstawiciele Czechów i Słowaków) wraz z upadkiem monarchii habsburskich – Cesarstwa Austrii oraz Królestwa Węgier proklamowano 28 października 1918 r. powstanie Czechosłowacji⁴. W nowym państwie opartym na zasadzie symbiozy i równouprawnienia dwóch głównych, wyżej wymienionych narodów (przynajmniej formalnie, gdyż niemal do końca istnienia I Republiki nie zrealizowano punktu drugiego ustaleń poczynionych w Cleveland w 1915 r., które dotyczyły federalizacji państwa Czech i Słowacji z pełną autonomią tej drugiej⁵) w chwili ustabilizowania się granic w 1920 r. zamieszkiwało blisko 13,5 mln ludzi w tym aż ponad 1/3 tzw. elementu obcego⁶. Na obszarze niegdyś przynależnym Koronie Św. Wacława największy „problem” stanowiły żywioły niemiecko – i polskojęzyczne, które w efekcie stały się przyczyną późniejszego upadku państwa na jesieni 1938 r.⁷

Wspólna egzystencja z tak znacznym odsetkiem mniejszości narodowych, które do tego zamieszkiwały głównie zwarty obszar na pograniczu Czechosłowacji wymagała wytworzenia odpowiedniego ustawodawstwa, które w należyтым stopniu potrafiłoby neutralizować napięcia wynikłe między nimi. Przede wszystkim uznano za konieczne uregulowanie praw mniejszości narodowych, którego dokonano już w ramach pierw-

⁴ Dwa dni później do Czechów dołączyli Słowacy, których Słowacka Rada Narodowa podjęła 30 października 1918 r. w Turczanskim Svatym Martinie uchwałę o zerwaniu wspólnoty państwowej z Węgrami i połączeniu się z Czechami.

⁵ R. Letz, *Slovenské dejiny IV*, Bratislava 2010, s. 39.

⁶ Wedle spisu powszechnego przeprowadzonego w 1921 r. w Czechosłowacji w obecnych granicach Republiki Czeskiej zamieszkiwało: 67,6% Czechów, 30,6% Niemców, 1% Polaków, 0,2% Słowaków, 0,6% pozostałych narodowości, https://is.muni.cz/el/1423/podzim2006/SPP505/um/EtnickaDiferenciaceCR_tabulky.pdf (11.05.2006).

⁷ Na obszarze Słowacji podobną rolę odegrał żywioł węgierski.

szej konstytucji z 1920 r. Zagwarantowano w niej szereg uprawnień zawartych w części VI ustawy zasadniczej, które przede wszystkim zapewniały równość względem prawa wszystkich obywateli bez względu na pochodzenie oraz swobodne używanie języków narodowych w relacjach prywatnych, handlowy, nabożeństwach religijnych czy wystąpieniach publicznych (w ramach zgromadzeń)⁸. Ponadto w związku z uchwaleniem ustawy o językach narodowych z 1920 r. wszystkim społecznościom innym niż czeska i słowacka, które w danym powiecie (*cz. okres*) stanowiły ponad 20% populacji zagwarantowano możliwość używania języka ojczystego mniejszości w kontaktach urzędowych oraz przed sądami⁹. Zagwarantowano w niej również prawo do nauki w danym języku w szkołach publicznych, znajdujących się na obszarze powiatu czy też pomocy państwowej w prowadzeniu instytucji kulturalnych mniejszości narodowych. W sześć lat później została ona uzupełniona odpowiednim rozporządzeniem rządowym¹⁰.

Nie można także zapomnieć, że Czechosłowacja zobligowała się do przestrzegania umów międzynarodowych dotyczących poszanowania praw mniejszości narodowych wynikających z Traktatu z Saint Germain z 1919 r. Na arenie międzynarodowej dużą rolę odgrywała tutaj Liga Narodów mająca z jednej strony zapobiegać konfliktom między państwami z drugiej wymuszała ich współpracę w zakresie wypełniania zobowiązań względem mniejszości¹¹.

Jak już uprzednio wspomniałem w okresie międzywojennym do najważniejszych mniejszości (w odniesieniu do ziem współczesnej Republiki Czeskiej) zaliczani byli Niemcy oraz Polacy. Ówczesne spostrzeżenia mają także

⁸ Ústava 1920 Sb. 121/1920 § 128 ze dne 29. února 1920 r. (Konstytucja Republiki Czechosłowacji z 29 lutego 1920 r.).

⁹ F. Čapka, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 2010, s. 636.

¹⁰ Vládní nařízení 17/1926 Sb. ze dne 3. února 1926 r. jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živnosti, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy. (Rozporządzenie Rządowe z 3 lutego 1926 r., który realizuje konstytucyjne gwarancje językowe w zakresie ministerstw Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Finansów, Przemysłu, Handlu i Żywności, Prac Publicznych, Zdrowia Publicznego, Wychowania Fizycznego oraz spółek publicznych podlegającym tymże ministerstwom, a także władzom lokalnym).

¹¹ R. Petráš, *Menšiny a právo v České republice*, Praha 2009, s. 67.

odzwierciedlenie w obecnym, już historycznym spojrzeniu współczesnych badaczy. Sami Niemcy uznawani byli przez Czechów za ludność typowo napływową, czego wyrazem była chociażby opinia pierwszego prezydenta republiki, Tomasza Masaryka określającego ich mianem „kolonistów”: „Jeśli chodzi o Niemców zamieszkujących nasze ziemie, nasz program jest od dawna znany: terytorium zamieszkałe przez Niemców, jest nasze i pozostanie nasze... Zdeterminowane jest to prawną pozycją Niemców, którzy pierwotnie przybyli na te tereny jako emigranci i koloniści”¹². Zamieszkawali głównie tereny przygraniczne oraz stanowili ogromny odsetek największych miast. Gwarancje prawne powodowały, iż prowadzona przez nich sieć szkół narodowych stanowiła ponad 1/3 wszystkich funkcjonujących na obszarze republiki, a ponadto posiadali kilka szkół wyższych w Pradze i Brnie¹³. Znaczny ubytek osób przyznających się do pochodzenia niemieckiego względem spisu powszechnego z 1910 r. nie wynikał z nacisków czeskich władz czy domniemanych szykan. Poprzedni cenzus ludności przeprowadzono w bardzo nierzetelny sposób, mocno zawyżający poczet przedstawicieli niemieckojęzycznej choćby za sprawą eliminowania możliwości przyznawania się do pochodzenia żydowskiego.

Inaczej przedstawiała się sytuacja polskiej ludności, która była w stosunku do Niemców o wiele mniej liczna, jednak stanowiła społeczność autochtoniczną obszaru byłego Księstwa Cieszyńskiego. Spór o Zaolzie w latach 1918–1920 doprowadził nie tylko do wojny o ten skrawek śląskiej ziemi, ale przede wszystkim do wieloletnich antagonizmów, które ciągnęły się nawet jeszcze wiele lat po zakończeniu II wojny światowej. Na skutek postanowień Rady Ambasadorów z 10 lipca 1920 r., która unieważniała wcześniejsze ustalenia związane z przeprowadzeniem na tym obszarze plebiscytu, arbitralnie podzieliła *Těšínsko*¹⁴ w sposób rażąco niesprawiedliwy dla strony polskiej (których z resztą postanowień polski Sejm nigdy nie ratyfikował). Wojna, toczona w tym okresie z Rosją uniemożliwiła rządowi w Warszawie skuteczne

¹² Tekst oryginalny: „Pokud běží o Němce v našich zemích, je náš program znám dávno: území, obývané Němci, jest území naše a zůstane naším... Tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří do země přišli původně jako emigranti a kolonisté” (T.G. Masaryk, *Cesta demokracie I. Projevy-články-rozhovory 1918–1920*, Praha 2003, s. 19).

¹³ Z. Kárník, *České země v éře První republiky*, Praha 2003, s. 188.

¹⁴ Czeskie określenie obszaru Śląska Cieszyńskiego.

po temu oponowanie, przez to po stronie czechosłowackiej znalazło się ponad 140 tys. ludności polskiej co stanowiło blisko 50% wszystkich mieszkańców obszaru przypadłemu administracji rządowi praskiemu¹⁵.

W granicach Rzeczypospolitej ostało się natomiast niewielu Czechów, którzy mogli być uznani za ludność autochtoniczną. Z kolei Polacy stali się cierniem w oku Bohemian. Obszary przez nich zamieszkałe stały się dla nowego czechosłowackiego państwa wręcz strategiczne z uwagi na najważniejszy węzeł kolejowy w Boguminie oraz zagłębienie węglowe wokół Ostrawy i Karwiny. W przeciwieństwie do Niemców, Polacy jako słabsza grupa i dużo bardziej dalece skonfliktowana z Czechami poddawani byli czechizacji i szykanom¹⁶. Doprowadziły one do znacznego zafałszowania wyników kolejnych spisów ludności z 1921 i 1930 r., które wykazywały o ponad połowę zaniżoną liczbę ludności polskiego pochodzenia zamieszkałej na tym obszarze¹⁷.

Mimo nieprzyjaznych relacji, rządy w Warszawie i Pradze podpisały 13 kwietnia 1925 r. umowę o zapobieżeniu podwójnemu opodatkowaniu w dziedzinie bezpośrednich podatków państwowych, której to rozdział III mówił o wzajemnym przestrzeganiu praw mniejszości¹⁸. Mimo, iż nie były one przez stronę czechosłowacką w pełni respektowane, Polacy na obszarze Zaolzia potrafili założyć liczne organizacje kulturalne i sportowe, ponad 20 czasopism, 90 szkół i 72 przedszkola¹⁹. Pewne rozwiązanie przyszło w październiku 1938 r. Skończyło się jednak na tym, iż wkroczenie wojsk polskich na obszar Zaolzia doprowadziło z kolei do podobnych przewinień względem zastanej tam ludności czeskiej. 30 tys. Czechów zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domów i udania się w głąb Czechosłowacji.

W październiku 1938 r. znaczny obszar Czechosłowacji został anektowany przez sąsiadów co w okresie do 15 marca 1939 r., a zatem do całkowitego upadku I republiki *de facto* rozwiązało kwestie mniejszości narodowych, które w zdecydowanej większości znalazły się na zagarniętym obszarze. Późniejszy podbój ziem polskich przez wojska niemieckie i okupacja pozostawia

¹⁵ I. Baran, *Poláci na Těšínsku, Český Těšín* 2009, s. 30.

¹⁶ G. Gąsior, *Zaolzie*, Warszawa 2008, s. 116.

¹⁷ I. Baran, *op.cit.*, s. 30.

¹⁸ Dz.U.R.P. 1926, Nr 41, poz. 256.

¹⁹ I. Grabal, *Etnické menšiny ve střední Evropě*, Praha 1999, s. 121–122.

stałych terenów czeskich i morawskich przez nazistów w latach 1939–1945 przyczyniły się do znacznych zmian w strukturze narodowościowej tych obszarów, głównie za sprawą niemal całkowitej eksterminacji Żydów.

Rzeczywistość jaką zastano po wojnie sprawiła, że dalsza wspólna egzystencja Niemców z innymi narodami zamieszkałymi w odrodzonym państwie czechosłowackim stała się niemal niemożliwa. Rozwiązaniem stały się masowe przesiedlenia przy jednoczesnym pozbawianiu majątków, które doprowadziły do spadku mniejszości niemieckiej z ponad 3 mln sprzed wojny do 160 tysięcy w 1950 r.²⁰ Pozostała grupa Niemców przebywająca na zasadach pobytu stałego otrzymała na mocy ustawy obywatelstwo republiki²¹. Postępująca szybka asymilacja spowodowała, że już w latach 60. do przynależności do tejże narodowości przyznawało się tylko 26 tys. osób.

Tym samym, w ciągu dwóch lat do 1947 r. ziemie czeskie stały się w zasadzie homogeniczne, gdzie nacja wiodąca stanowiła przeszło 94% populacji. Co warto podkreślić państwo czechosłowackie dopuściło się w tym okresie poważnego naruszenia prawa międzynarodowego pozbawiając ogromną większość osób pochodzenia niemieckiego i węgierskiego obywatelstwa Czechosłowacji²².

Mimo, że powojenne konflikty narodowościowe na obszarze interesującego nas państwa dotyczyły przede wszystkim grup nie – słowiańskich, problem polski nadal pozostał otwarty. Spotęgował go fakt roszczeń praskiego rządu względem ziem przedwojennej III Rzeszy przyznanych po 1945 r. Rzeczpospolitej Polsce. Chodziło przede wszystkim o region Raciborza, Głubczyc oraz Kłodzka, które były w sporym odsetku zamieszkiwane przez Czechów i Morawian. Niewiele brakowało, by doszło do kolejnego konfliktu zbrojne-

²⁰ 27/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení (Dekret Prezydenta Republiky z 17 lipca 1945 r. o jednolitej procedurze krajowego osadnictwa).

²¹ Zákon č. 134/1953 Sb ze dne 30. dubna 1953 r., kterou se určuje příslušnost orgánů ministerstva spojů ve věcech odpovědnosti za poštovní zásilky (Ustawa z 30 kwietnia 1953 r., która ustala kompetencje organów Ministerstwa Komunikacji w kwestia odpowiedzialności za przesyłki pocztowe).

²² 33/1945 Sb. Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské (Konstytucyjny Dekret Prezydenta Republiky Czechosłowacji z 2 sierpnia 1945 r. o uregulowaniu obywatelstwa osób narodowości niemieckiej i węgierskiej).

go²³. Jednakże brak woli czeskich przywódców co do porozumienia na skutek wymiany spornych terenów za obszar Zaolzia spowodował, iż granice między tymi dwoma słowiańskimi państwami zostały zachowane w niezmienionym, przedwojennym kształcie²⁴. Taki obrót sprawy doprowadził do dalszego napięcia sytuacji związanej z polskim żywiołem na Śląsku Cieszyńskim, który dążył w pełni do przywrócenie na tym obszarze własnej jurysdykcji, czego wyrazem były choćby próby tworzenia polskiej administracji na tych terenach w pierwszych dniach maja 1945 r. Wspomniane napięcia poniekąd miał rozładować układ o wzajemnej pomocy i przyjaźni z 10 marca 1947 r., który narzucał obu stronom termin dwóch lat dla rozwiązania sporu granicznego (wymuszony przez Związek Radziecki). Jednakże, pomimo przyzwolenia na funkcjonowanie polskich ośrodków kultury i systemu szkolnictwa, problem graniczny został ostatecznie rozstrzygnięty dopiero 13 czerwca 1958 r. na skutek podpisania umowy granicznej pomiędzy stronami sporu²⁵.

Co ciekawe konflikt pomiędzy Rzeczpospolitą, a Czechosłowacją zwrócił uwagę na jeszcze jeden problem jaki stanowili czescy mieszkańcy polskiego Wołynia (osiedli tam od XIX w.). Po aneksji Kresów przez Związek Radziecki w 1944 r. blisko 40 tysięcy tutejszych Czechów zdecydowało się na emigrację do kraju ich przodków. 10 lipca 1946 r. praski rząd podpisał stosowną umowę o reemigracji swoich rodaków nad Wełtawę. Niestety wołyńscy przybysze byli niechętnie przyjmowani przez resztę społeczeństwa, a fakt iż reprezentowali głównie dość zamożnych włościan oraz kupców stanowił po przewrocie komunistycznym w 1948 r. uznanie ich za tzw. element niepożądany (kułaków). Swoiste animozje doprowadziły do tego, iż „Wołyńcy” odczuwali znaczną odmienność względem reszty czeskiego narodu przez jeszcze wiele dziesięcioleci po wojnie²⁶.

Uchwalona w 1948 r. nowa konstytucja nie regulowała *de facto* kwestii praw mniejszości narodowych. Mówiła jednak, iż Republika Czechosłowac-

²³ P. Pałys, *Czechosłowackie roszczenia graniczne wobec Polski 1945–1947*, Opole 2007, s. 68.

²⁴ Ibidem, s. 92.

²⁵ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Czechosłowacką o ostatecznym wytyczeniu granicy państwowej, podpisana w Warszawie 13 czerwca 1958 r., Dz.U. 1959, Nr 25, poz. 159.

²⁶ J. Vaculík, *Dějiny volyňských Čechů II*, Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Praha 1998, s. 160.

ka jest jednolitym państwem dwóch równoprawnych słowiańskich narodów Czechów i Słowaków²⁷. W latach 50. specjalne ustawodawstwo unormowało sytuację prawną mniejszości polskiej, węgierskiej i ukraińskiej, którym przyznano prawa oświatowe i kulturalne, a także prawo do tworzenia stowarzyszeń, które nie mogły posiadać charakteru politycznego²⁸. Najwięcej problemów sprawiała jednak sytuacja prawna ludności cygańskiej, która nie chciała poddać się wymogom ustawowym przewidujących stały, osiadły tryb życia²⁹.

W pewnej mierze pozycja prawna mniejszości narodowych zmieniła się w Czechosłowacji w 1960 r. w wyniku ustanowienia kolejnej konstytucji. Po raz pierwszy wprowadzono do ustawy zasadniczej tegoż państwa artykuł, który wprost sankcjonował ochronę prawną dla konkretnie wskazanych grup narodowościowych. Dawała ona Polakom, Węgom i Ukraińcom prawa do nauki macierzystego języka w czzechosłowackim systemie edukacyjnym oraz rozwoju kulturalnego przy wsparciu ze środków rządowych³⁰. Co wymaga podkreślenia, powyższe prawa nie dotyczyły mniejszości niemieckiej. Przyczyna wedle tłumaczenia ustawodawcy tkwiła w rozproszeniu ludności tego pochodzenia, gdy artykuł w konstytucji miał odnosić się tylko i wyłącznie do grup zwartych, gęsto zamieszkujących określone terytorium. Konstytucja z 1960 r. nie wspominała także nic o prawach mniejszości etnicznych, jak choćby Morawian.

Znaczące zmiany, a przy tym wyraźną poprawę sytuacji przedstawicieli mniejszości narodowych w Czechosłowacji przyniosła rewolucja „Praskiej Wiosny” roku 1968 oraz związana z nią konsekwencja ustawodawcza, którą w tym przedmiocie kontynuowano pomimo dość szybkiego obalenia liberalnego przywództwa Alexandra Dubčeka. Do ostatecznego upadku systemu komunistycznego w 1989 r. polityka względem mniejszości narodowych była całkowicie zależna od aktualnych postaw ideologicznych partii wiodącej. Jednakże wspomniany okres przydał znaczne uprawnienia tymże społecznościom.

²⁷ Ústava 1948 Sb. 150/1948 ze dne 9. května 1948 r. (Konstytucja Republiki Czechosłowacji z 9 maja 1948 r.).

²⁸ R. Petráš, op.cit., s. 108.

²⁹ Ibidem, s. 113–114.

³⁰ Ústava 1960 Sb. 100/1960 § 25 ze dne 11. července 1960 r. (Konstytucja Republiki Czechosłowacji z 11 lipca 1960 r.).

Pomimo sowieckiej interwencji w sierpniu 1968 r. udało się przeprowadzić kilka istotnych reform ustrojowych, w tym najważniejszą w postaci uchwalenia nowelizacji konstytucji³¹. Ustanowiła ona federację dwóch równoprawnych podmiotów Czech i Słowacji jako państw narodowych i suwerennych, dobrowolnie tworzących związek, który mógł być w każdej chwili rozwiązany. Wprowadzono również sztywny parytet narodowościowy, mający dać wyraz pełni równości dwóch największych narodów zamieszkujących Czechosłowację. Zapewniono także procedury uniemożliwiające majoryzację słabszego podmiotu słowackiego przez Czechów³². Jednym z takich zabezpieczeń był sam proces legislacyjny, który dla uchwalenia ustawy wymagał uzyskania większości zarówno wśród posłów czeskich jak i słowackich wybranych do Izby Narodowej, w której zasiadało po 75 przedstawicieli obu republik³³. Ponadto ustanowiono dwa krajowe jednoizbowe parlamenty (Czeską Radę Narodową oraz Słowacką Radę Narodową)³⁴. W niedemokratycznym systemie ciężko jednak było zrealizować tak odważne, wolnościowe zamierzenia. Dlatego też, większość postanowień pozostała fikcją, a szereg takich jak ustanowienie Sądu Konstytucyjnego nie zrealizowano, aż do momentu upadku systemu komunistycznego nad Wełtawą. Należy jednak zaznaczyć, iż specyficzny, dualistyczny charakter federacji jest nader rzadko spotykany (w Europie w ostatnim czasie tylko na przykładzie Federacji Serbii i Czarnogóry istniejącej w latach 2004–2006).

Aktywne uczestnictwo i entuzjazm poszczególnych mniejszości w wydarzeniach wspomnianej już „Praskiej Wiosny” spowodowało, iż uzyskały one przyzwolenie dla tworzenia organizacji, które mogły działać w życiu politycznym, kulturalnym, gospodarczym. Ich publiczna działalność mogła być czyniona w duchu narodowym w ramach walki o prawa i rzeczy, które ich dotyczą³⁵. Wyrazem docenienia roli mniejszości narodowych zamieszkałych na obszarze republiki było uchwalenie 27 października 1968 r. ustawy kon-

³¹ Ústavní zákon 1968 Sb. 143/1968 ze dne 26. října 1968 r. o československé federaci (Ustawa Konstytucyjna z 26 października 1968 r. o Federacji Czechosłowacji).

³² *Konstytucja Republiki Czeskiej*, tłum. i wstęp M. Kruk, Warszawa 2000, s. 14.

³³ K. Skotnicki, V. Jirásková, *Parlament Republiki Czeskiej*, Warszawa 2009, s. 12.

³⁴ V. Knoll, K. Schelle, L. Vojáček, *České právní dějiny*, Plzeň 2010, s. 530.

³⁵ R. Petráš, *op.cit.*, s. 117.

stytucyjnej o sytuacji mniejszości narodowych³⁶. Gwarantowała ona przede wszystkim prawo do swobodnego samookreślenia się względem przynależności narodowej i zakazywała stosowania jakichkolwiek form zmierzających do wynarodowienia. Należy zaznaczyć, że w przeciwieństwie do poprzedniej ustawy zasadniczej ochroną objęci zostali także Niemcy³⁷. Jednakże, co było przedmiotem znacznej krytyki czynionej aż do 1990 r. nie odnosiła się ona do pozostałych narodowości. Mimo tego, żadna z proponowanych zmian konstytucji mających miejsce przed „Aksamitną Rewolucją” z listopada 1989 r. nie miała na celu chęci uregulowania tej kwestii³⁸. Dodajmy także, iż wszelkie prawa były gwarantowane tylko (mimo federalizacji kraju) przez ustawodawstwo szczebla centralnego. Wiązało się to z faktem nie ustanowienia oddzielnych konstytucji dla jego dwóch części składowych jakimi były Czechy i Słowacja z obawy władzy komunistycznej przed możliwością choć częściową usamodzielnienia się ich względem władz centralnych partii komunistycznej³⁹.

Waga wspomnianej ustawy konstytucyjnej była niepomiarowa. Pomimo trwania systemu realnego socjalizmu, władze federacyjnego czesko – słowackiego państwa zdecydowały się nadać szereg, bardzo rozległych praw czterem, największym mniejszościowym grupom narodowościowym państwa⁴⁰. W artykule drugim ustawy gwarantowano im prawo posiadania przedstawicieli w organach wybieralnych władzy (przy czym w ramach panującego wtenczas niedemokratycznego reżimu stanowił on niestety raczej fikcję). Z kolei artykuł trzeci nadawał tymże narodowościom szereg praw jak choćby prawo do edukacji w języku macierzystym, posiadanie własnej prasy, posługiwanie się danym językiem w kontaktach w urzędach, czy też prawo do rozwoju kulturalnych instytucji poszczególnych mniejszości narodowych.

³⁶ Ústavní zákon č. 144/1968 Sb ze dne 24. října 1968 r. o postavení národností v Československé socialistické republice (Ustawa Konstytucyjna z 24 października 1968 r. o pozycji narodów w Socjalistycznej Republice Czechosłowacji).

³⁷ Ochrona konstytucyjna wedle ustawy odnosiła się tutaj do narodowości: polskiej, niemieckiej, węgierskiej oraz ukraińskiej (rusińskiej).

³⁸ R. Petráš, op.cit., s. 119–128.

³⁹ M. Kruk, op.cit., s. 24.

⁴⁰ Słowacy jako naród współtworzący z Czechami państwo federalne, posiadający własny rząd i parlament nie byli traktowani jako mniejszość narodowa.

Po przewrocie dokonanym pod koniec 1989 r. demokratyczne już rządy Czechosłowacji przeprowadziły, do momentu zaniku państwa 31 grudnia 1992 r. kilka ważnych zmian w zakresie prawodawstwa dotyczącego mniejszości narodowych. Niezwykle istotnym było dopuszczenie możliwości samookreślenia się w podczas przeprowadzenia w 1991 r. spisu powszechnego, który wykazał istnienie dwóch nowych narodowości jakimi stały się morawska (ponad 1,3 mln obywateli) oraz śląska (44 tys. obywateli). Nie uzyskały one jednakże od władz państwowych praw przysługujących mniejszościom. Ponadto wcześniejsza krytyka ustawy konstytucyjnej z 1968 r. doprowadziła do uchylecia jej przepisów i zastąpienia ich ustanowioną 9 stycznia 1991 r. nową ustawą konstytucyjną nazwaną Kartą Podstawowych Praw i Wolności, której przepisy dotyczące praw mniejszości narodowych i etnicznych zostały jednakże zastosowane w ustawodawstwie nowo powstałej w 1993 r. Republiki Czeskiej⁴¹. Z tej też racji zostaną one przeze mnie omówione w następnym rozdziale pracy.

Szybki rozpad federacji nie sprzyjał ustanowieniu właściwej polityki względem mniejszości. Wszelkie projekty poczynione w tej kwestii nie zyskały wzajemnej czeskiej i słowackiej akceptacji. Powodem po temu był przede wszystkim spór dotyczący podziału kompetencji względem władz krajowych i federalnych⁴². Jednakże, co należy podkreślić i w pełni docenić, po raz pierwszy w prawodawstwie czechosłowackim ochroną konstytucyjną zostały objęte także mniejszości etniczne zamieszkałe na terytorium republiki.

III.

Powstanie nowego, czeskiego państwa spowodowało potrzebę wytworzenia własnej polityki względem mniejszości narodowych i etnicznych republiki. Po raz pierwszy ujęto (z oczywistych przyczyn wcześniej nie wykazywaną) mniejszość – ludność pochodzenia słowackiego. Przez dłuższy czas ustawodawca zastanawiał się także nad innym unormowaniem kwestii mniejszościowych w osobnej ustawie. W efekcie nastąpiło ono dopiero w 2001 r.

⁴¹ Ústavní zákon 23/1991 Sb, ze dne 9. ledna 1991 r. (Ustawa Konstytucyjna z 9 stycznia 1991 r.).

⁴² A. Sulitka, *Menšiny a právo v České republice*, Praha 2009, s. 150–152.

Jak wykazał spis powszechny z 2001 r. państwo czeskie jest w zasadzie homogeniczne, w którym do czeskiej narodowości przyznaje się blisko 90% obywateli republiki. Specjalnie też nie powołuję się tutaj na najnowsze dane z 2011 r. gdyż są one wielce nierzetelne. Źle przeprowadzony spis wykazał bowiem aż ponad 26% tzw. „beznarodowościowców”, co jasno dowodzi licznych błędów jego przeprowadzenia⁴³. Mimo tego faktu, podpisane i ratyfikowane umowy międzynarodowe (o których będzie jeszcze później mowa), a także sama aspiracja do miana państwa prawdziwie demokratycznego sprawiły, że czeski ustawodawca był zmuszony ująć kwestie praw mniejszości narodowych i etnicznych nie tylko w ogólnych zasadach konstytucji, ale także w szeregu innych zarówno zwykłych jak i konstytucyjnych ustawach.

Obecnie szczególną ochroną cieszą się przede wszystkim przedstawiciele mniejszości słowackiej, których gwarancje (w przeciwieństwie do innych mniejszości) normują dodatkowe umowy między rządami w Pradze i Bratysławie⁴⁴. Jest to poniekąd *novum* względem poprzednich artykułów konstytucji, które były już przeze mnie omawiane. Słowacy jednak, co wypada podkreślić, mimo szczególnej opieki i największej liczby w jakiej zamieszkują Republikę Czeską (ok. 200 tys. obywateli) nie korzystają z niej w szerszym wymiarze. W ramach pewnej ciekawostki należy podać, iż jedyna szkoła podstawowa w tym państwie ze słowackim językiem nauczania została w 2001 r. zamknięta z uwagi na brak chętnych rodziców do posyłania tam swoich dzieci.

Zupełnie inna sytuacja odnosi się do przypadku mniejszości polskiej, która stanowi jednak tylko (oficjalnie) trochę ponad 50 tys. obywateli republiki. Jako jedyna grupa narodowościowa utrzymuje ona własny system szkolnictwa na poziomie zarówno podstawowym jak i średnim, a także posiada własną sieć przedszkoli. W sumie w 60 polskojęzycznych instytucjach nauczania uczy się ponad 3 tys. młodzieży polskiego pochodzenia⁴⁵. Ponadto mniejszość pol-

⁴³ [Http://www.scitani.cz](http://www.scitani.cz) (15.11.2012).

⁴⁴ Zákon č. 235/1993 Sb. – Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci (Traktat między Republiką Czech i Republiką Słowacji o dobrym sąsiedztwie, przyjacielskich relacjach i współpracy).

⁴⁵ Wedle raportu Rady ds. mniejszości narodowych działającej przy Rządzie Republiki Czeskiej – *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2013*, http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/iii_zprava_2013_tiskarna.pdf (16.06.2014).

ska aktywnie uczestniczy w lokalnym życiu politycznym (na obszarze powiatów karwińskiego i frydeckiego w Kraju Śląsko – Morawskim). W wyborach w 2014 r. wielu gminach wprowadziła liczną rzeszę swoich przedstawicieli, którzy startowali przeważnie z polskiego komitetu o nazwie COEXISTETIA (np. w Wędrynie uzyskał on blisko 40% głosów i 7 z 17 mandatów)⁴⁶.

Poza wyżej wymienionymi za mniejszości narodowe uznaje się wedle czeskich przepisów prawnych jeszcze 12 innych narodowości (zostanie to omówione poniżej). Do największych należą również autochtoniczni Niemcy i raczej napływowi Ukraińcy, których ponad 20 tys. posiada obywatelstwo czeskie (niemniej ponadto aż blisko 130 tys. przebywa na zasadach stałego pobytu)⁴⁷. Co ciekawe, za takową aż do 2013 r. nie byli uznawani Wietnamczycy, których wedle danych z 2010 r. przebywało na terytorium Republiki Czeskiej ponad 60 tys.⁴⁸ Wiązało się to z polityką asymilacyjną prowadzoną przez władzę, która w tym przypadku na razie nie przynosi wymiernych rezultatów, gdyż przedstawiciele tego narodu z roku na rok gwałtownie przybywa. Tworzą oni swoiste getta, trudnią się przede wszystkim handlem. Pociągająca jest jednak coraz bardziej wyraźna integracja młodego pokolenia Wietnamczyków (najczęściej urodzonego już nad Wełtawą) z czeskim społeczeństwem.

Należy podkreślić, iż w czeskim prawodawstwie nie istnieje definicja legalna pojęcia mniejszości etnicznej. Za takowe uważa się jednakże z praktyki grupy społecznościowe, które łączy wspólna rasa, narodowość, kultura, język i religia. Obecnie wspomniane warunki spełniają np. Cyganie, którzy w Republice Czeskiej (w przeciwieństwie do sytuacji mającej miejsce w Polsce) uznawani są za część narodowości romskiej.

Inaczej przedstawia się natomiast sytuacja związana z pojęciem mniejszości narodowej. Jest ona w pełni uściślona w jednej z ustaw dotyczącej praw mniejszości narodowych z 2001 r.⁴⁹ W § 2/1 teźże ustawy czytamy:

⁴⁶ [Http://www.volby.cz](http://www.volby.cz) (12.10.2014).

⁴⁷ W Republice Czeskiej rozróżnia się zarówno narodowość ukraińską, jak i rusińską.

⁴⁸ Spis przedstawicieli obywateli innych państw przebywających stale na obszarze Czeskiej Republiki podany przez Czeski Urząd Statystyczny w 2010 r., [www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/A80053948D/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/A80053948D/$File/c01t01.pdf) (31.12.2010).

⁴⁹ Zákon č. 273/2001 Sb ze dne 2. srpna 2001 r. o právech příslušníkůze národnostních menšin a o změně některých zákonů (Ustawa z 2 sierpnia 2001 r. o prawach członków mniejszości narodowych i zmianie niektórych praw).

„Mniejszość narodowościowa jest wspólnotą obywateli Republiki Czeskiej żyjących na terenie obecnej Republiki Czeskiej, która odróżnia się od pozostałych obywateli zasadniczo wspólnym pochodzeniem etnicznym, językiem, kulturą i tradycjami, tworzy liczniejszą mniejszość obywateli i jednocześnie przejawia wolę bycia uważaną za mniejszość narodowościową w celu wspólnego wysiłku o zachowanie i rozwój własnej swoistości (samodzielności), języka, kultury i jednocześnie w celu wyrażenia i ochrony interesów jej wspólnoty, którą historycznie wytworzyła”.

Ochrona mniejszości narodowych w Republice Czeskiej jest obecnie gwarantowana poprzez przepisy zawarte w: konstytucji z 16 grudnia 1992 r., Karcie Podstawowych Praw i Wolności, wspomnianej już ustawie z 2001 r. oraz ustawie powszechnie określaną jako antydyskryminacyjna z 2009 r.⁵⁰ W samej ustawie zasadniczej możemy znaleźć kilka artykułów, które w sposób bezpośredni, bądź pośredni odnoszą się do ochrony praw mniejszości. Już na wstępie preambuła opisuje Czechy „jako wolne i demokratyczne państwo oparte na poszanowaniu praw człowieka i na zasadach społeczeństwa obywatelskiego”⁵¹. Dalej wśród podstawowych zasad konstytucyjnych aż dwie z nich odnoszą się *stricte* względem mniejszości. W pierwszej, zawartej w art. 6 ustawodawca zaznacza, że: „Decyzje polityczne opierają się na woli większości wyrażonej w wolnym głosowaniu. Rozstrzygnięcia większości uwzględniają ochronę mniejszości”. Ma ona na celu zachowania demokratycznej zasady głosowania większością przy jednakowym poszanowaniu praw mniejszości⁵². Należy zaznaczyć, że wedle opinii czeskich prawników, rozwiązanie takie nie gwarantuje ochrony prawnej innym osobom przynależnym do mniejszości ujętych pod względem płci, rasy przekonania, wyznania, etc.⁵³ Odnosi się ona bowiem to kwestii czysto politycznych, a regulacje dotyczące ochrony wspomnianych uprzednio grup reguluje art. 3 Karty

⁵⁰ Zákon č. 198/2009 Sb ze dne 1. září 2009 r. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (Ustawa z 1 września 2009 r. o równym traktowaniu i prawnych środkach ochrony przed dyskryminacją).

⁵¹ Ústava 1993 1/1993 Sb ze dne 16. prosince 1992 r. (Konstytucja Republiki Czeskiej z 16 grudnia 1992 r.).

⁵² F. Zoulik, [w:] *Ústava České republiky: Komentář*, red. D. Hendrych, Praha 1997, s. 8, poz. 1–3.

⁵³ M. Grecová, [w:] *Komentář k Ústavě a Listině*, red. K. Klima, Plzeň 2009, s. 97, poz. 20.

Podstawowych Praw i Wolności⁵⁴. Kolejna zasada, zawarta w art. 10 związana jest bezpośrednio z ratyfikacją umów międzynarodowych, które nie należą zasadniczo do przedmiotu niniejszej pracy. Pewna uwaga zostanie nie mniej im poświęcona w ostatniej części artykułu.

Te ogólnie unormowane prawa doprecyzowuje z kolei ustawa konstytucyjna z 1991 r. stanowiąca nieodłączną część Konstytucji Republiki Czeskiej. Karta Podstawowych Praw i Wolności została uchwalona tego samego dnia co ustawa zasadnicza, będąc jednak powieleniem ustawy obowiązującej w tym samym kształcie co w ramach wcześniejszej, zanikłej już federacji Czech i Słowacji (o czym już była uprzednio mowa). Należy jednak tutaj zaznaczyć, iż przepisy Karty są nadal ważne także i na Słowacji. Wszak nad Wełtawą utraciła ona swój ponadkonstytucyjny charakter stając się swoistą częścią obecnej konstytucji⁵⁵.

Prawom mniejszości poświęcony jest tutaj osobny, trzeci rozdział Karty obejmujący dwa artykuły. Zatytułowany jest: „*Práva národnostních a etnických menšin*”. Przepisy w nim zawarte są swoistym nawiązaniem do tradycji prawnej stosowanej w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych na obszarze Czech. Już bowiem w okresie Cesarstwa Austrii obowiązywała tutaj podobna ustawa o prawach obywatelskich uchwalona 21 grudnia 1867 r. (Zákon č. 142/1867 ř. z.). Przyznawała ona m.in. prawo do swobodnego posługiwania się mową ojczystą, dbania o kulturę narodu oraz swobodę wyznania⁵⁶.

Artykuł 24 Karty gwarantuje, że przynależność do jakiegokolwiek z grup narodowościowych lub etnicznych nie może przynieść nikomu żadnej szkody. Przepis ten opiera się na zasadzie równości, która ma dotyczyć nie tylko obywateli Republiki Czeskiej.

W kolejnym art. 25 oznaczone są specjalne prawa, które są niejako zabezpieczeniem ze strony państwa równości wszystkich obywateli. Żądanie respektowania indywidualnych i zbiorowych praw przedstawicieli mniejszości wynika bezpośrednio z Karty i nie wymaga dodatkowych, specjalnych

⁵⁴ V. Šimíček, *Ústava České republiky – Komentář*, Praha 2010, s. 123, poz. 6.

⁵⁵ J. Gronský, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Svazek IV, Praha 2007, s. 239.

⁵⁶ I. Pospíšil, [w:] E. Wagnerová, V. Šimíček, T. Langášek, I. Pospíšil, *Listina základních práv a svobod. Komentář*, Praha 2012, s. 539 poz. 1.

regulacji czynionych w oddzielnych ustawach. Przy czym należy zaznaczyć, że wszelka wola odpowiedniego skorzystania z danych praw należy tylko i wyłącznie od poszczególnych mniejszości, np. czy mają chęć założenia własnej organizacji narodowej, czy też szkoły.

Artykuł dzieli się na dwa ustępy. Pierwszy zawiera wyłącznie prawa odnoszące się do ogółu przedstawicieli danych grup narodowościowych, bądź etnicznych. Państwo poręcza mniejszościom wszechstronny rozwój, zwłaszcza w zakresie kultury (festiwale, literatura, teatry narodowe mniejszości), rozpowszechniania i otrzymywania informacji w języku ojczystym oraz zrzeszania się w związkach narodowościowych, których to szczegóły zakładania określa odpowiednia ustawa (temat zostanie bliżej przedstawiony przy omawianiu ustawy o mniejszościach narodowych z 2001 r.). Ustęp drugi odnosi się natomiast do praw indywidualnych przedstawicieli mniejszości. Gwarantuje tutaj prawo do nauki w języku ojczystym, prawo do używania tegoż języka w kontaktach oficjalnych (urzędowych), a ponadto prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji odnoszących się do mniejszości narodowościowych i etnicznych. Ostatnie z praw dotyczące uczestnictwa w podejmowaniu decyzji związanych z mniejszościami narodowymi i etnicznymi reguluje oddzielna ustawa, o której jeszcze będzie mowa.

W czeskiej literaturze przedmiotu zauważa się, że podobne prawa przysługiwały mniejszościom narodowym w okresie międzywojennym. Obecna regulacja (w porównaniu z rozdziałem VI konstytucji z 1920 r.) jest jednak mniej szczegółowa, gdyż nie zawiera choćby przepisów obligujących państwo do pokrycia pewnych wydatków na rzecz mniejszości z funduszy publicznych⁵⁷. Należy również zaznaczyć, iż w momencie uchwalenia Karty Podstawowych Praw i Wolności nie została ona pozytywnie odebrana przez przedstawicieli niektórych narodowości. Przede wszystkim Węgrzy zrzeszeni w ramach Ruchu Chrześcijańsko – Demokratycznego uznali, iż treść rozdziału trzeciego Karty nie odpowiada oczekiwaniom mniejszości narodowych i nie gwarantuje ich swobodnego rozwoju w zgodzie z nowoczesnymi standardami europejskimi. Spór był bardzo ostry i doprowadził w efekcie do opuszczenia przez nich obrad połączonych obu izb Zgromadzenia Federalnego Czechosłowacji⁵⁸.

⁵⁷ K. Skotnicki, *System Konstytucyjny Czech*, Warszawa 2009, s. 24.

⁵⁸ FS ČSFR 1990–1992: Společné schůze SL a SN – stenoprotokoly: 11. schůze, středa 9. ledna 1991, <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/011schuz/s011032.htm> (11.01.1991).

Szczegóły polityki względem mniejszości reguluje obecnie wspomniana już uprzednio ustawa nr 273/2001 Sb. Stanowi ona odpowiedź czeskiego ustawodawcy na protesty i znaczną krytykę przepisów poczynionych względem nie – czeskich grup narodowościowych i etnicznych w ustanowionej dekadę wcześniej Karcie Podstawowych Praw i Wolności. Prócz opisanej regulacji dotyczącej samego pojęcia mniejszości narodowej ustawa w części pierwszej rozdziału drugiego wymienia szczegółowo szereg praw już wcześniej im przyznanych. Należy tutaj zaznaczyć, iż reguluje ona prawa tylko tych czternastu mniejszości narodowościowych, które tradycyjnie i długo-okresowo żyją na terytorium Republiki Czeskiej.

Wedle obowiązującej w Republice Czeskiej ustawy o mniejszościach korzystanie z praw nie może być danej grupie narodowościowej lub poszczególnym jej członkom w żaden sposób ograniczone ani odebrane. Z faktu przynależności do konkretnej społeczności nie wolno czynić nikomu żadnego uszczerbku. Ponadto przyznaje ona członkom tymże społeczności prawo do zrzeszania się w ramach stowarzyszeń lub partii politycznych (na warunkach i sposobem określonym w szczególnych przepisach prawnych⁵⁹), a także posługiwania się językiem ojczystym w kontaktach urzędowych oraz przed sądem (warunki do korzystania z tego prawa regulują szczególne przepisy prawne zawarte w osobnych ustawach, które odnoszą się przede wszystkim do ustanowienia tłumacza dla strony⁶⁰). Normuje poza tym prawo do pobierania w takim języku nauki, gdzie dodatkowe ustawy precyzują także moż-

⁵⁹ Zákon č. 83/1990 Sb ze dne 27. března 1990 r. o sdružování občanů (Ustawa z 27 marca o stowarzyszeniach obywatelskich); Zákon č. 424/1991 Sb ze dne 2. října 1991 r. o sdružování v politických stranách a v politických hnutích (Ustawa z 2 października 1991 r. o partiach i ruchach politycznych).

⁶⁰ § 28 zákona č. 141/1961 Sb ze dne 29. listopadu 1961 r. o trestním řízení soudním (Ustawa z 29 listopada 1961 r. o postępowaniu przed sądem karnym); § 18 zákona č. 99/1963 Sb ze dne 4. prosince 1963 r. Občanský soudní řád (Ustawa z 4 grudnia 1963 r. o postępowaniu cywilnym); § 46a zákona č. 202/1990 Sb ze dne 17. května 1990 r. o loteriích a jiných podobných hrách (Ustawa z 17 maja 1990 r. o loteriach i innych podobnych im grom); § 123/g zákona č. 6/2002 Sb ze dne 30. listopadu 2002 r. o soudech a soudcích (Ustawa z 30 listopada 2002 r. o sądach i sędziach); § 12 zákona č. 563/1991 Sb ze dne 12. prosince 1991 r. o účetnictví (Ustawa z 12 grudnia 1991 r. o księgowości); § 76 zákona č. 280/2009 Sb ze dne 22. července 2009 r. daňový řád (Ustawa z 22 lipca 2009 r. o przepisach podatkowych); § 33 zákona č. 182/1993 Sb ze dne 16. června 1993 r. o Ústavním soudu (Ustawa z 16 czerwca 1993 r. o Sądzie Konstytucyjnym).

liwość tworzenia szkół prywatnych oraz przedszkoli o charakterze narodowym. Ustawodawca przyznał również mniejszościom prawo do starania się o pozyskiwanie specjalnych dotacji z budżetu państwa na rzecz wspierania kultury (w tym przede wszystkim teatrów, muzeów, bibliotek, galerii, działalności dokumentarycznej) oraz wspierania wydawania prasy periodycznej i nieperiodycznej ukazującej się w językach mniejszości narodowościowych. Warunki i sposób udzielania dotacji określa Rząd rozporządzeniem.

Należy zauważyć, iż powyższe prawa były już mniejszościom przyznane w Karcie Podstawowych Praw i Wolności jednak ich zakres zastosowania został w ramach ustawy odpowiednio dookreślony. Dodatkowo ustawodawca przyznał społecznościom narodowości nie – czeskiej niezwykle ważne uprawnienia wcześniej w prawodawstwie republiki w żaden sposób nie unormowanych. Swoistym *novum* w prawie dotyczącym mniejszości narodowych w Republice Czeskiej są postanowienia zawarte w § 7, 8 oraz 10 omawianej ustawy.

Nim jednak do nich przejdziemy należy jeszcze poświęcić większą uwagę przepisom zawartym w § 6, który w sposób zasadniczy normuje art. 25/2a Karty Podstawowych Praw i Wolności. W ust. 1 czytamy, iż „członkowie mniejszości narodowościowych mają prawo do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym oraz w sprawach publicznych szczególnie w tych, które dotyczą mniejszości narodowościowych, których są członkami zarówno na szczeblu gminy, województwa jak i na szczeblu ogólnokrajowym”. W związku z tym ustawodawca gwarantuje wykonywanie tych praw za sprawą unormowań zawartych w kolejnych ustępach tego paragrafu, które sankcjonują powołanie specjalnych rad ds. mniejszości narodowych na szczeblu lokalnym jak i ogólnokrajowym.

Zasady powoływania rad na poziomie samorządu określają trzy specjalne ustawy. Stanowią one, iż niezbędnym wymogiem warunkującym ich utworzenie jest stałe zamieszkiwanie na określonym terytorium min. 10% obywateli Republiki Czeskiej pochodzenia danej narodowości wedle ustawy o gminach⁶¹ oraz min. 5% obywateli wedle ustawy o województwach⁶²,

⁶¹ § 117/3 zákona č. 128/2000 Sb ze dne 12. dubna 2000 r. o obcích (Ustawa z 12 kwietnia 2000 r. o gminach).

⁶² § 78/2 zákona č. 129/2000 Sb ze 12. dubna 2000 r. o krajích (Ustawa z 12 kwietnia 2000 r. o województwach).

a także ustawy o mieście stołecznym Pradze⁶³. Dany procent zawsze ustala się na podstawie ostatniego powszechnego spisu ludności.

Sama ustawa nr 273/2001 Sb w dalszych ustępach reguluje zasady ustanowienia oraz działania rady funkcjonującej na szczeblu ogólnokrajowym, którą ustawodawca dookreślił tutaj mianem Rządowej Rady ds. Mniejszości Narodowych. W pierwotnej formie działała ona już od 1968 r., z pewnymi przerwami związanymi z zawirowaniami ustrojowymi mającymi miejsce w ostatniej dekadzie minionego stulecia. W obecnym kształcie funkcjonuje od 3 lipca 2013 r. wraz z przyznaniem prawa w niej zasiadania przedstawicielom narodowości białoruskiej i wietnamskiej⁶⁴.

Rada jest powoływana przez rząd jako organ doradczy. Zajmuje się ona przede wszystkim przygotowaniem rozwiązań rządowych dotyczących praw członków mniejszości narodowościowych w Republice Czeskiej. Ponadto ustosunkowuje się do projektów ustaw, projektów rozporządzeń rządowych oraz rozwiązań dotyczących praw członków mniejszości narodowościowych przed przedłożeniem ich na obradach rządu. Co niezmiernie istotne, wpływa także na sposób rozdzielania środków finansowych wydawanych z budżetu państwa na rzecz mniejszości narodowych i ich członków.

Składa się ona z 32 członków, spośród których przynajmniej połowę stanowią przedstawiciele mniejszości narodowych (obecnie 18). Każda z 14 uznawanych mniejszości ma po jednym, bądź dwóch przedstawicielach⁶⁵. Na czele Rady stoi przewodniczący powoływany przez rząd na wniosek premiera. Posiada on dwóch zastępów (jeden jako przedstawiciel administracji publicznej, drugi będący reprezentantem mniejszości narodowych). Do Rady swoich przedstawicieli desygnują m.in.: przewodniczący Rady, Kancelaria Prezydenta, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, czy też niektórzy ministrowie⁶⁶.

⁶³ § 78/2 zákona č. 131/2000 Sb ze dne 13. dubna 2000 r. o hlavním městě Praze (Ustawa z 13 kwietnia 2000 r. o Mieście Stołecznym Pradze).

⁶⁴ Rada vlády pro národnostní menšiny. (Rządowa Rada ds. Mniejszości Narodowych) [online] www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/historie-a-soucasnost-rady-15074 (12.11.2014).

⁶⁵ W Radzie po jednym przedstawicielu są reprezentowane narodowości: białoruska, bułgarska, chorwacka, grecka, rusińska, rosyjska, serbska, ukraińska, węgierska oraz wietnamska. Natomiast po dwóch przedstawicieli posiadają: Niemcy, Polacy, Słowacy i Romowie.

⁶⁶ Statut Rady vlády pro národnostní menšiny (Regulamin Rządowej Rady ds. Mniejszości Narodowych), http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/141120_iii_statut_rada_nm_zmena_listopad.pdf (20.11.2014).

Z kolei § 7 ustawy normuje bardzo istotną dla mniejszości kwestię pisowni imion i nazwisk w języku ojczystym. Członkowie innych niż czeska grup narodowościowych mają prawo do stosowania takiego zapisu, który odpowiada ich właściwej formie pisowni łacińskiej. W przypadku Polaków charakteryzuje się występowaniem w choćby litery „w” niewystępującej w czeskiej pisowni (zastępowaną „v”, jednakże ujętej w czeskim alfabetcie). Szczegółowe przepisy precyzują ponadto sytuację, kiedy można zaniechać stosowania czeskiej formy żeńskiej (końcówki – „ová”)⁶⁷.

Pozostałe dwa prawa zawarte w § 8 i 10 ustawy o mniejszościach narodowych także odnoszą się do kwestii językowych. Pierwszy z wymienionych powyżej paragrafów reguluje sprawy nazewnictwa i oznaczeń. Ustawodawca przyznał tutaj społecznościom mniejszości narodowych „prawo do tego żeby nazwy gmin w których żyją, nazwy ich części, ulice, inne powierzchnie publiczne, oznaczenie budynków organów administracji publicznej oraz pomieszczenia wyborcze były podane również w języku mniejszości narodowej”. Jednakże jak wynika z ust. 2 tegoż paragrafu „sposób podawania wielojęzycznych nazw i oznaczeń określają szczególne przepisy prawne”. Wedle nich, aby w danej gminie można było zastosować owe prawo musi podobnie jak w przypadku rad ds. mniejszości zamieszkiwało je min. 10% obywateli Republiki Czeskiej pochodzenia danej narodowości. Zaś sam wniosek o wprowadzenie dwujęzyczności musi być sporządzony przez członków wspomnianej rady⁶⁸.

Ostatnie z praw przyznanych mniejszościom narodowym w ramach omawianej ustawy znajduje się w § 10. Ustawodawca wprowadza tutaj prawo do używania języka mniejszości narodowościowych w sprawach wyborczych, które ma zastosowanie do opublikowania i oznajmienia o terminie i miejscu odbywania się wyborów oraz innych informacji dla wyborców w języku danej mniejszości narodowościowej. Specjalne przepisy mające na celu uściślenie wspomnianego prawa informują nas, iż dla jego należytego zastosowania niezbędne jest powołanie w wyborach do gminy oraz ogólnokrajowych gminnych rad ds. mniejszości narodowych⁶⁹, z kolei w wyborach

⁶⁷ § 69 zákona č. 301/2000 Sb ze dne 2. srpna 2000 r. o matrikách, jménu a příjmení (Ustawa z 2 sierpnia 2000 r. metrykach, imionach i nazwiskach).

⁶⁸ § 29/2 zákona č. 128/2000 Sb, op.cit.

⁶⁹ § 15/4 zákona č. 247/1995 Sb ze dne 27. září 1995 r. o volbách do Parlamentu České republiky (Ustawa z 27 września 1995 r. o wyborach do Parlamentu Republiki Czeskiej).

do organów wojewódzkich rad na tymże poziomie⁷⁰. Co warto podkreślić, przedstawiciele mniejszości w Izbie Poselskiej także mają prawo do posługiwania się podczas prac sesyjnych językiem ojczystym co sankcjonuje odpowiednio regulamin Izby⁷¹.

Na koniec wypada tutaj troszkę więcej wspomnieć o wymienionej już na wcześniej ustawie antydyskryminacyjnej z 2009 r. Została ona wprowadzona w celu zabezpieczenia przed poniżaniem, niewłaściwym traktowaniem ze względu na pochodzenie etniczne i narodowość, ale także na rasę, płeć, orientację seksualną, wiek, niepełnosprawność, religii, wyznania oraz światopoglądu⁷². Ustawa ta zawiera stosowne przepisy Wspólnot Europejskich, odnoszące się do Karty Praw Podstawowych i Wolności oraz traktatów międzynarodowych, które są częścią prawa, zamieszczone w celu dalszego określenia prawa do równego traktowania i niedyskryminacji w sprawach w niej wymienionych, m.in. prawa do pracy, świadczeń socjalnych, dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej, czy też wolności zrzeszania się i zgromadzeń⁷³. Jednakże jak wynika z art. 10 konstytucji, sama ratyfikacja wspomnianych traktatów powoduje obowiązywanie powyższych przepisów na obszarze Republiki Czeskiej. Mocą ustawy można było jednakże owe prawa rozszerzyć.

Ponadto na skutek wprowadzenia wspomnianych przepisów dokonano zmiany ustawy dotyczącej Rzecznika Praw Obywatelskich, wskutek których został on zobligowany do „promowania prawa do równego traktowania wszystkich osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, narodowość, płeć, orientację seksualną, wiek, niepełnosprawność, religię, wiarę lub wyznanie”. W związku z tym Rzecznik powinien: 1) zapewnić pomoc metodologiczną ofiarom dyskryminacji w momencie składania wniosków o wszczęcie postępowania ze względu na dyskryminację; 2) prowadzić badania; 3) publikować sprawozdania i zalecenia dotyczące kwestii związanych z dyskryminacją, a ponadto 4) zapewnić wymianę informacji dostępnych dla właściwych organów europejskich⁷⁴.

⁷⁰ § 27/3 zákona č. 130/2000 Sb ze dne 12. dubna 2000 r. o volbách do zastupitelstev krajů (Ustawa z 12 kwietnia 2000 r. o wyborach do przedstawicielstw wojewódzkich).

⁷¹ § 65 zákona č. 90/1995 Sb ze dne 19. dubna 1995 r. o jednacím řádu Poslanecké sněmovny (Ustawa z 19 kwietnia 1995 r. o Izbie Poselskiej).

⁷² § 2/3 zákona č. 198/2009 Sb op.cit.

⁷³ § 1/1 ibidem.

⁷⁴ § 21b zákona č. 349/1999 Sb ze dne 8. prosince 1999 r. o Veřejném ochránci práv (Ustawa z 8 grudnia o Rzeczniku Praw Obywatelskich).

IV.

Republika Czeska w obecnym kształcie ustrojowym funkcjonuje dopiero niecałe ćwierćwiecze. Jest jednak spadkobierczynią tradycji charakteryzujących się uszanowaniem zasad demokratycznych i wolności obywatelskich wykształconych jeszcze w dobie międzywojennej Czechosłowacji. Wspomniany duch ma swoje odzwierciedlenie we współczesnym prawodawstwie czeskim, które w ramach interesującego nas tutaj zagadnienia pozytywnie wyróżnia się względem wielu innych państw europejskich.

W pracy skupiłem się przede wszystkim na *stricte* czeskim, konstytucyjnym porządku prawnym, mając na uwadze, iż przepisy prawa międzynarodowego w jednakowym stopniu dotyczą szeregu państw, które je ratyfikowały. Temat ten jest zresztą na tyle obszerny, iż wymaga poświęcenia mu osobnej pracy.

Nie możemy jednak zapomnieć, iż Republika Czeska ratyfikowała najważniejsze konwencje międzynarodowe, które odnoszą się do zakazu stosowania wszelkich dyskryminacji, w tym także w odniesieniu do mniejszości narodowych i etnicznych⁷⁵. Czechy były jednym z pierwszych państw, w których porządku prawnym zaczęły obowiązywać postanowienia Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych⁷⁶. Wspomniana pierwsza, wiążąca umowa międzynarodowa dotycząca mniejszości narodowych ustanawia minimalne standardy ochrony tych społeczności i nadaje im prawa, które republika, co należy podkreślić gwarantowała im już w ramach uchwalonej w grudniu 1992 r. konstytucji⁷⁷. Czechy jako członek ONZ, UE oraz Rady Europy są ponadto związane prawem dotyczącym mniejszości ustanowionym przez te instytucje.

Wspominałem, iż przedstawiciele pewnych mniejszości narodowych zamieszkałych na terytorium Republiki Czeskiej akcentowali szereg problemów związanych z nie przyznaniem przez ustawodawcę ich społecznościom

⁷⁵ Artykuły 26 i 27 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych; art. 14 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

⁷⁶ Podpisana 28 kwietnia 1995 r., ratyfikowana 18 grudnia 1997 r., weszła w życie 1 kwietnia 1998 r., <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&D-F=2/27/2008&CL=ENG> (27.02.2008).

⁷⁷ Treść Konwencji w języku polskim: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/1_AtGlance/PDF_Text_FCNM_pl.pdf (1.04.2001).

odpowiedniej ochrony prawnej. Takiego rodzaju konflikt wydaje się jednak nie do uniknięcia. Trzeba tutaj w pełni obiektywnie przyznać, że zdecydowaną większość pewnych nieścisłości prawnych, które nie zostały należyście ujęte zarówno w konstytucji jak i Karcie Podstawowych Praw i Wolności w późniejszym czasie, na mocy uchwalenia dodatkowych ustaw odpowiednio wyeliminowano. Nadal niemniej komitety mniejszości narodowych nie są zwolnione od konieczności przekroczenie 5% – ego progu wyborczego w wyborach do Izby Poselskiej (w przeciwieństwie do Polski⁷⁸). Co jednak warto też podkreślić, w Czeskiej Republice nie spotykamy się z dyskryminacją mniejszości w zakresie używania mowy ojczystej jak to niestety ma niekiedy miejsce w Polsce⁷⁹, czy też w związku z właściwym językowi mniejszości poprawnym zapisom imion i nazwisk w państwowych dokumentach, jak to ma miejsce na Litwie⁸⁰. Jest to tym samym wymowny wyraz sytuacji aktualnej ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych w ramach czeskiego porządku prawnego, które to rozwiązania należą do najlepszych stosowanych w krajach Unii Europejskiej.

Literatura

- Baran I., *Poláci na Těšínsku, Český Těšín* 2009.
Čapka F., *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 2010.
Ciągwa J., *Cuius regio, eius religio*, Lublin 2008.
Gąsior G., *Zaolzie*, Warszawa 2008.
Grabal I., *Etnické menšiny ve střední Evropě*, Praha 1999.
Grecová M., [w:] *Komentář k Ústavě a Listině*, red. K. Klima, Plzeň 2009.
Gronský J., *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*, Svazek IV, Praha 2007.
Kárník Z., *České země v éře První republiky*, Praha 2003.
Knoll V., Schelle K., Vojáček L., *České právní dějiny*, Plzeň 2010.
Konstytucja Republiki Czeskiej, tłum. i wstęp M. Kruk, Warszawa 2000.
Kuzborska E., *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie*, Warszawa 2012.
Letz R., *Slovenské dejiny IV*, Bratislava 2010.

⁷⁸ Art. 197 ustawy z 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz.U. Nr 21 poz. 121 ze zm.).

⁷⁹ J. Ciągwa, *Cuius regio, eius religio*, Lublin 2008, s. 295.

⁸⁰ E. Kuzborska, *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie*, Warszawa 2012, s. 197–203.

- Masaryk T. G., *Cesta demokracie I. Projevy-články-rozhovory 1918–1920*, Praha 2003.
- Mróz L., *Cyganie – Romowie*, [w:] *Pod wspólnym niebem – Narody dawnej Rzeczypospolitej*, red. M. Kopczyński, W. Tygielski, Warszawa 2010.
- Pałys P., *Czechosłowackie roszczenia graniczne wobec Polski 1945–1947*, Opole 2007.
- Petráš R., Kuklik J., *Právo a menšiny*, Praha 2013.
- Petráš R., *Menšiny a právo v České republice*, Praha 2009.
- Pospíšil I., [w:] E. Wagnerová, V. Šimíček, T. Langášek, I. Pospíšil, *Listina základních práv a svobod. Komentář*, Praha 2012.
- Šimíček V., *Ústava České republiky – Komentář*, Praha 2010.
- Skotnicki K., Jirásková V., *Parlament Republiki Czeskiej*, Warszawa 2009.
- Skotnicki K., *System Konstytucyjny Czech*, Warszawa 2009.
- Sulitka A., *Menšiny a právo v České republice*, Praha 2009.
- Vaculík J., *Dějiny volyňských Čechů II*, 1. vyd., Praha 1998.
- Zoulik F., [w:] *Ústava České republiky: Komentář*, red. D. Henrych, Praha 1997.